

De Broechevans en het Huis 'Cupenborch' te Den Bosch

Relaas van recente bevindingen

In het 16e eeuwse Den Bosch vormden de Broechevans een belangrijk geslacht van schepenen. Maar al rond 1300 verkeerden er telgen uit de familie Van Broecheven in Den Bosch, zij het van de Tilburgse tak, met als stamvader Walter Bac van Baescot. Vermoedelijk vormen zij de missing link richting de Leidse tak.

Diest

De Kapenborch was rond de 12e eeuw de zetel van de heren van Diest (Belgie), dat destijds een belangrijk religieus en bestuurlijk centrum was voor een groot deel van Brabant. Vlak in de buurt liggen de abdijen van Averbode en Tongerlo, belangrijke grootgrondbezitters vanaf die tijd. Kapenborch was de naam van de zogeheten toertoren. Kapenborch is op zijn beurt weer een verbastering van Kakenborch, hetgeen in een oude Noordertaal Koningsburcht schijnt te betekenen.¹ Sommige geschiedschrijvers beweren zelfs dat de Kakenborch te Diest de residentie was van de oude Salische Frankenkoning Chlodio (ca 395-448), de vader van koning Merovech. Dit was de grondlegger van de dynastie der Merovingen, die rond het jaar 751 via Pepijn de Korte (vader van Karel de Grote) plaats moesten maken voor de Karolingen.²

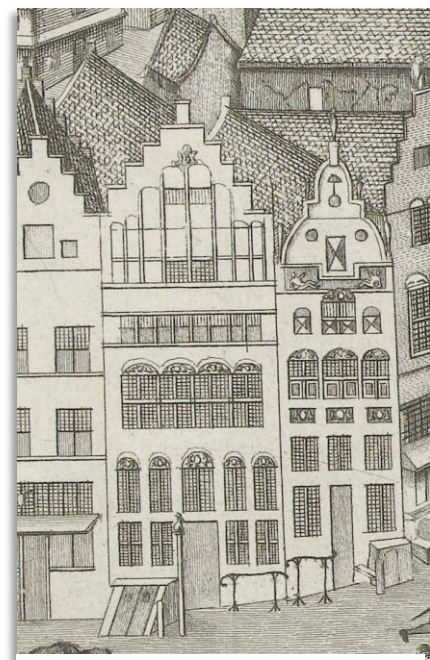
Het wapen van de heren van Diest toont gouden balken op zwart en J.A.M. Coolen is zelfs van mening dat de Kempische gouden drielingbalken een vermeerdering voorstellen van de enkelvoudige balken van de oude heren van Diest.³ Ook in het oude wapen van de abdij van Tongerlo zijn dezelfde kleuren herkenbaar, alhoewel deze later plaats maakten voor de kleuren rood en goud.

Oorspronkelijk zou de kleurencombinatie zwart en goud met als tertiaire kleur rood kenmerkend zijn geweest voor Romeinse veldheren. Iets dat wellicht nog mogelijk zou zijn geweest ook, want Koning Chlodio zou volgens sommige bronnen afstammen van een Romeins-Frankische generaal.⁴

Huis Cupenborch te Den Bosch

Aan de Hooge Steenweg 9-11 staat het voormalig stenen zaalhuis 'Cupenborch'. Beide panden vormden samen één groot pand, dat tegen het einde van de 13de eeuw gebouwd is, vermoedelijk door Arnold van Poeldonc, zoon van Colo van Oerle.⁵ Deze Colo van Oerle trouwde met Lutgardis van Zonne van Odenbosghe en was op zijn beurt weer een zoon van Arnoldus van Beke, de schout die in 1266 voor het eerst zegelde met de drie drielingbalken en een uitkomende leeuw.⁶

Het oorspronkelijke perceel was volgens de cijnsboeken 59 voet (= 16,97 m) breed. Waarschijnlijk was dit brede perceel al in bezit van Arnold Poldonck. Hij zou de bouwheer van het stenen huis kunnen zijn. In de eerste helft van de 14de eeuw is het huis verbouwd, vermoedelijk toen het brede perceel in drie smallere gedeelten werd. Hierbij bleven de twee rechter gedeelten in handen van Willem Posteel. Het grote huis werd toen blijkbaar in tweeën gedeeld. Dit verklaart de twee brede kelderingangen, die bij het bouwhistorisch onderzoek zijn waargenomen. De rechter helft van het gebouw, Hooge Steenweg 9, kwam in 1444 aan Arnold van Vladeracken, een telg uit een belangrijk Bossch geslacht. In 1511 wordt de kramer Hendrik de Heusch als bezitter genoemd, maar drie jaar later is dit Tilman van den Broek, de kerkmeester van de Sint Jan en schoonzoon van Arnold van Vladeracken.⁷

Detail van prent Schermeroproer Den Bosch 1579, huis Cupenborch aan de Hooge Steenweg 9-11

Koning Chlodio

Het oude wapen van de heren van Diest (en Zelem)

¹ Edward van Even, Geschiedenis der stad Diest

² www.wikipedia.nl

³ J.A.M. Coolen, artikel Lambert van Leuven (zoon van de verloren Reinier) als voogd van Bunerode in Brabantsche Leeuw

⁴ www.wikipedia.nl

⁵ Eerste vermelding 5 september 1292, Bossche Encyclopedie, THG, nr. 9: "Vestiging erfcijs Achter de Tolbrug.....achter de grond van Arnoldus gend. Poldonc aan de overzijde van het water"

⁶ J.A.M.Coolen in Brabantsche Leeuw 1974

⁷ Bossche Encyclopedie over pand Cupenborch, Hooge Steenweg 9-11

Dat de familie Van Vladeracken iets van doen heeft met de familie Posteel blijkt uit een inschrijving in het Bossche Protocol: "26-06-1419. Arnoldus zvw Arnoldus van Vladeracken Lijsbetthen soen droeg over aan zijn moeder Aleijdis zijn deel, hem aangekomen van zijn grootvader Henricus Posteel, dat hem versterven zal van zijn moeder Aleijdis, in:

1. een erfgoed genaamde de Oude Kraan in 's-Hertogenbosch nabij de Vismarkt en nabij de brug aldaar,
2. een erfpacht van 1 mud rogge, welke pacht wijlen Godefridus Posteel in Son beurde,
3. een erfpacht van ½ mud rogge, die genoemde wijlen Godefridus Posteel in beurde".⁸

Ook de Broechevons hadden eerder belangen in het Huis Cupenborch. Dat zit namelijk zo. Wouter Bac van Broecheven, met goederen in Schijndel (o.a. de Baxhoeve) had een zoon Henric van Broecheven die trouwde met Margareta Willem Back van den Molengrave. Haar vader Willem Back had blijkbaar een deel van Huis Cupenborch in bezit want in 1430 en 1437 dragen Wouter Henrix en Margriet Henrix, de kinderen van Henric van Broecheven hun aandeel in het huis over aan Mathijs Back, zoon van Willem. Tevens doen de schoonzons van Willem Back hetzelfde. In 1444 verkoopt Willem Posteel Willemsz een deel aan Arnold van Vladeracken. Ik vermoed dat deze Willem wellicht dan weer een (half)broer was van Mathijs Back. Willem Back staat in de Helmondse cijnsboeken ook bekend als: 'Wilhelmus Bax filius Mathias Arnoldus de Palude (Van den Broeck(e))' en de vrouw van Arnoldus als: 'Hilla relicta Arnoldus de Palude'.⁹ Hoe dit nu precies zit, is mij nog niet geheel duidelijk. Wellicht was Mathijs Van den Broecke (de Palude) wel Heer van Molengrave?

Duidelijk is wel dat Huis Cupenborch een verbindende schakel lijkt te vormen. In 1991 is archeologisch onderzoek gedaan in het pand en "Aan de noordwestzijde van de kelder bevond zich, voor de trapingang vanaf de straat, in de vloer een aantal natuurstenen platen. Bij het lichten van deze platen bleek het de achterzijden van een tweetal bouwfragmenten te betreffen, vermoedelijk onderdelen van een laatgotische gevelbekleding. Eén van de fragmenten is voorzien van een vlak wapenschild dat waarschijnlijk beschilderd is geweest".¹⁰ Hopelijk is deze steen nog ergens bewaard gebleven, want ik sluit niet uit dat dit wapenschild een afbeelding van de drielingbalken bevat. Overigens nog een interessant weetje.

De vrouw van Aernt van Broecheven (wapen Back), in 1524 schepen van Breda en drosard van Gheel, was Christine, een dochter van Jacob van Driel en Johanna Jans Pijnappel. Ook Mr. Hendrick van Broeckhoven (wapen met 3 molenijzers) trouwde met een dochter Matthea van Jacob van Driel, zoon van Hendrik Gerardsz van Vladeracken. Vormt de familie Van Vladeracken soms de linking pin tussen de twee takken van Broecheven of hebben we van doen met twee verschillende Van Drielen?

Markt 17

Ook elders in Den Bosch treffen we vroege sporen aan van de Bac-Broechevons. Op de markt nr.17 staat een pand genaamd 'De Haan' dat in 1312 werd gekocht door ene Willelmus Bac van Bacschot en zijn huisvrouw Katharina. Wie deze Katharina is, vormt nog voer voor nader onderzoek. Reeds in 1312 wordt het huis vermeld als 'huis en erf, mitten spronghe', hetgeen wil zeggen dat het een houten gevel bezat.¹¹ Het lijkt alleszins aannemelijk dat deze Willelmus Bac van Bacschot dezelfde persoon is als Wilhelmus Bac (Gruyter) van Broecheven, gezien het feit dat de vader van Willelmus immers Wouter Bac van Baescot heette. Vermoedelijk was Katharina in 1312 zijn eerste vrouw want rond 1315 trouwde hij met Heilwich van Zonne. Althans,

ik ga er vanuit dat haar familienaam luidt 'Van Zonne', als we het archief van de Tafel van de Heilige Geest te Den Bosch mogen geloven, alwaar we lezen:

"19 augustus 1350. Verkoop erfcijns Schijndel: Jnkvre Heylewigis weduwe van Willelmus gend. Gruyter en dochter van wijlen Henricus van Zonne heeft een erfcijns van 20 schelling verkocht aan Ghiselbertus De Spina (van Doorn). Onderpand: huis en erf en 1 mud gerstezaad land daarachter in de parochie van Scynle".¹²

Baxhoeve te Schijndel

Zoals veel welgestelde Bosschenaren hadden de Bac van Broechevons in het nabijgelegen Schijndel boerderijen en landerijen. Zo is in Schijndel een Baksdijk bekend. Deze benaming heeft ongetwijfeld

⁸ Bossche protocol, 1191 / 139-1

⁹ Archief Eindhoven, Cijnsboeken Helmond, Schijndel, 284-Fiche 32, blz. 9

¹⁰ R. Glaudemans en E. Nijhof, Het huis 'Cupenborch', 's-Hertogenbosch 0 (1992) 1-7

¹¹ Bossche Encyclopedie, pand Markt 17. De oudste transportbrief van dit huis is die van 1312, waarbij ten overstaan van Arnold Dicbier en Daniel de Aggero (van Dijk), schepenen van den Bosch, Adam Enesse, genaamd mitten spronghe, dat huis, hetwelk toen gezegd werd te zijn: „domus et area, sitae juxta forum de Busscho Ducis inter domum et aream quondam Everardi, caccabarii, ex uno latereet domum et aream Wouteri, calcificatoris, ex alio latere", verkocht aan Willem Bac van Bacschot en diens huisvrouw Katharina.

¹² Tafel Heilige Geest Den Bosch, oorkonde nr. 335 | 19 augustus 1350

haar ontstaan te danken aan een in het verleden aldaar gestaan hebbende hoeve welke Baxhoeve werd genoemd en welke hoeve weleer in het bezit is geweest van een familie Bax. Zulks moge blijken uit het volgende: Wouter Henric van Broeckhoven geeft in erfcijns aan de kinderen van wijlen Corstaen van den Hoevel, zoon van wijlen Henric Hannen, een huis enz. 'Baxhove' te Scijnle in Delschot. Actum 25 augustus 1431. Wouter Henric van Broeckhoven draagt op aan Aert Rover, zoon van wijlen Lambert van Beerze, een hoeve geheten Bacxhoeve en een beemd aldaar te Scijnle in die Hautart. Actum 9 juli 1451. Aert Rover, zoon van Lambert van Beerze van Scijnle verkoopt aan Aert zoon van wijlen Goyart vanden Meervenne een stuk beemd in Bacxhove aan Bacxdijck. Actum 6 oktober 1451. Nu is het weer zo, dat de vader van genoemde Wouter van Broeckhoven, Bac van Broeckhoven werd genoemd. De grootvader van dezelfde Wouter van Broeckhoven werd genoemd 'Wouter Bac' en ook 'Wouter Bac van Broeckhoven'.¹³ De eerste vermelding is overigens 1320 dus waarschijnlijk is deze hoeve al heel lang in de familie.

In de cijnsregisters van de heerlijkheid Helmond¹⁴ komt de Baxhoeve te Schijndel regelmatig voor in combinatie met de namen Henric Walterus van Broecheoven (ex heriditate Walterus) en de nalatenschappen van Katharina Bax (ex heriditate Katharina Bax) en een enkele keer Luytgardis. Ik vermoed daarom dat de Baxhoeve in bezit is geweest van hun vader Wouter Willelmus Bac van Broecheoven, die trouwde met Katharina Lysscap. Ieder kind (Willem, Henric, Katharina en Luytgardis) kreeg vermoedelijk een deel in bezit, de derde zoon Joannes Lysscap van Broecheoven was reeds overleden voor 1386. De bevindingen van Wim Cop bevestigen dit vermoeden, waar bij boedeldeling d.d. 24 maart 1390 van Willelmus Bac van Broecheoven en Heilwich {Van Zonne} naast het goet te Broecheoven, ook de goederen in Schijndel werden toebedeeld aan Willelmus en Henricus broers en Albertus {Van Kessel} en Walter {Colen van Bucstel}, schoonzoons van Wouter Bac van Broecheoven.¹⁵

Ook Mathijs Back, zoon van Willem Back, zoon van Mathijs van den Molengrave had goederen te Schijndel. Van hem is een pachtcontract bekend voor het Goed Ten Borne.¹⁶

"Het volgende pachtcontract betreft een van de hoeven in de hoek Borne, genaamd het Goed ten Borne. Dit goed was sinds 1431 eigendom van Mathijs Back, een bekende Bosschenaar. Hij had het geërfd van zijn vader Willem Back. De hoeve had een duifhuis en was vrij van houtschat. Het moet dus een belangrijk goed geweest zijn, vermoedelijk een van de slotjes die later in deze hoek vermeld worden. Op 1 april 1434 verhuurde Mathijs Back zijn hoeve voor acht jaar aan Bruysten, zoon van wijlen Ghibertus van Halle".

Link met familie Van den Dijke (De Aggere)

In de Bossche archieven lezen we:

"1387. Johannes Lysscap zoon van wijlen Thomas zoon van wijlen Thomas Valant heeft overgedragen aan Albertus de Wael ten behoeve van de H. Geesttafel van den Bosch een erfcijns van 40 schellingen zwarte Tours te betalen op het goed van Jacobus van Berkel uit 3 delen land in Berkel genaamd Speelhoevel, dBrokelen endAchterste acker, samen groot 1? Mudzaad".¹⁷

En verder: *"1393. Jan van Ghestel, zoon van wijlen Jan van Ghestel die een zoon was van wijlen Andries Valant, draagt op aan Henrick Bierman, man van Elizabeth, natuurlijke dochter van Frank van Ghestel, als huwelijksgift een cijns van 10 pond uit de helft (die toebehoord had aan wijlen de gebroeders Frank en Jan van Ghestel) in de windmolen van Vechel en in het molenhuis (de andere helft had toebehoord aan Willem vanden Bossche, ridder) (Jan en Frank van Gestel hadden die helft tegen voornoemde cijns gegeven aan Godevaert Jan Lucas van Erpe) Als Elisabeth zonder kinderen sterft, moet deze cijns komen aan Jutta, natuurlijke dochter van voornoemde Frank van Gestel, huisvrouw van Ghijb Lobbe) (deze familie "van Gestel" heeft ook iets te maken met de molens in Helvoirt en Tilburg)".¹⁸*

En in de Hertogelijke Cijnsboeken:

"Andreas Valant, van 5 bunder op Donc, van wijlen Ghiselbertus, genaamd Moutinc, 5 nieuwe schellingen. later: Henricus van de Dijk (de Aggere), zoon van Andreas Valant (1/2), en Francen van Ghestel, en Hoannes, zijn broer (1/2). betaald: 1340 t/m 1350".¹⁹

Zegel van Dirck van Brouhoven, schout van Lisse 1536

¹³ Henk Beijers archiefcollectie, Straatnamen in Schijndel

¹⁴ Archief Eindhoven, cijnsregisters heerlijkheid Helmond

¹⁵ Wim Cop, Brabantse Leeuw 2-2008, p. 110-111

¹⁶ Schijndel in de late middeleeuwen, <http://www.heemkundekringschijndel.nl/>

¹⁷ Godsh.THG, Kappelhof, THG 1387 oktober 10 - regest 1007; zie ook cart. 737, 163r/v

¹⁸ Bossche protocol, 1180 f.30 vrijdag na St. Remijs 1393

¹⁹ Hertogs 10.000 bunders Cijns 'sHertogenbosch

Mogelijk is deze Andreas Valant dezelfde als Andries Bernier Andries Valant van den Dijck (1300-1342).²⁰ Deze voerde drie gouden drielingsbalken op zwart en een gaande leeuw van rood op goud.

In Schepenregister van den Bosch (n°11 f.33 vso) komen voor onder de jaren 1404-5: Henricus van Eyck, zoon van Petrus Valant, den zoon van Henricus Posteel en Robbert van Wisschel als man van Margaretha, de dochter van genoemden Petrus Valant.²¹

Hoe het nu precies zit met de betrekkingen tussen de families Van den Dij(c)k, Valant, Van Ghestel en Posteel is vooralsnog nog een raadsel. Als we de eigendomshistorie nagaan van Huis Cupenborch en de belendende panden, zijn er wel vermoedelijke verbanden met de Van Broechevens en de Van Zons, via o.a. Colo van Oerle en zijn zoon Arnold van Poeldonck. Mettertijd zal echter ook deze puzzel wel tot een oplossing komen.

Henric Wouter Henric Wouter Bac van Broecheven

Ik heb Wouter, zoon van Henric (getrouwd met Margareta Back van Molengrave), zoon van Wouter Bac van Broecheven uit Schijndel nagetrokken. Hij is getrouwd met Jonkvrouw Elisabeth die Wael. Familie de Wael is zeer vermogend (heeft belangen in goed Ter Borch en o.a. enkele molens in Oisterwijk) en heeft verbanden met de geslachten Van Beerse en Lu. Alhoewel hij wel belangen heeft of had in het Huis Cupenborch woonde Wouter van Broecheven waarschijnlijk in Oisterwijk met als kinderen vermoedelijk:

1. Henric van Broecheven Wouterssoen (krijgt na de dood van zijn moeder Lijsbet tsWalen op 9 aug 1457 de hoeve Ten Vernhout in St.Oedenrode, die eerder in bezit was van de Gielis-tak van Broecheven);²²
2. Rutger van Broecheven;
3. Johanna van Broecheven;
4. Bartholomea van Broecheven.²³

Alhoewel op het eerste gezicht opmerkelijk, vermoed ik dat Henric het goed Ten Vernhout verkreeg via zijn moeder Elisabeth de Wael via Rutger van Geldrop. In het oudste leenregister van Brabant van 1312 staat "dat Andreas filius Brouchovens was beleend met 1 hovam terre apud Rode. Volgens de leenregisters van 1355 en 1374 bezat Jan Andries Broechevenszoon 't goet ten Vernhout gelegen tusschen 't goet ten Bogart en 't goet ten Nuwenhuys, houdende omtrent 12 mudsaets garste lants met 5 bunre beemde en broec in de prochie van Sente Ouderode. Het register van 1374 vermeldt voorts, dat dit goed overging op Gielis zoen was Jan Andries, die het verkocht aan Rutger van Geldorp".²⁴

In het Bossche protocol lezen we verder:

"1409. Folio 332v Gielis Jan Andrieszoon van Broecheven heeft opgedragen aan Rutgher van Gheldrop de hoeve ten Verrenhout (feodaal goed), strekkende van de Zonsch Heijde tot die Ballingbuenre 20 februarij 1410 n.t. Rutgher belooft aan Gielis 10 mud rog Eindovense maat op Lichmis a.s. te leveren in Eindoven. Rutgher belooft aan heer Jan van Broecheven investiet van Erpe, en aan voornoemde Gielis en aan Jan van Hambroec 500 gulden (van 13 aude vlems per stuck) te betalen op Pasen over een jaar, Ze zullen dit geld beleggen in erven en erfelijke goederen ten behoeve van voornoemde Gielis en zijn vrouw Margriet Ghijsbrecht Wijeric en hun kinderen".²⁵

Over Hoeve Ten Vernhout is verder bekend dat het in 1485 in handen kwam van de adellijke familie de Jeg(h)er.²⁶ Nader onderzoek leert dat Rutger van Geldrop (1360-1430) zoon was van Heer Philip van Geldrop.²⁷ Deze Philip van Geldrop wordt ook wel genoemd 'alias De Jeger'²⁸, zodat we er mijns inziens genoegzaam van kunnen uitgaan dat het goed in de familie lijkt te zijn gebleven.

²⁰ www.geni.com

²¹ Bossche Encyclopedie bij Huis Cupenborch, noten nr.1

²² Nederlandsche Leeuw, 1936, p.339

²³ Bosch protocol R 1265, f291, (1496)

²⁴ Nederlandsche Leeuw 1935, p. 77

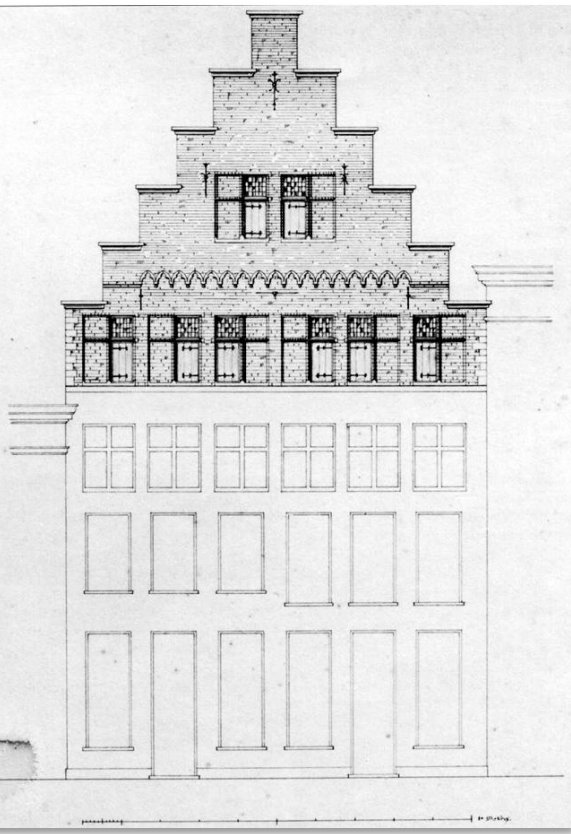
²⁵ Bosch Protocol 1186, anno 1409

²⁶ www.brabantsemilieufederatie.nl, Ommetje De Bunders, Boskant Sint Oedenrode

²⁷ www.genealogieonline.nl

²⁸ www.wissenburg.info

Huis Cupenborch, KUB Tilburg, Brabantica Collectie, nr.H55

Rutger van Geldrop was overigens getrouwd met Jonkvrouw Geertruyt Goderts de Jeger, dus de familieverwantschap is duidelijk. Sasse van Ysselt noemt een zekere Willem de Jegher, ridder, gehuwd met Margaretha van Stakenborch, genaamd de Boiscot, voorkomend in de 14^e eeuw.²⁹ De naam Van Stakenborch hebben we eerder gehoord, maar Van Son zegt daarover: “*Er zijn dus voldoende redenen om te veronderstellen, dat de genealogie van Broecheven gesproten uit van Stakenborch allermintst betrouwbaar is, zoodat het zoeken naar afstammelingen wel achterwege kan blijven*”.³⁰

Wat nu precies de betrokkenheid van Elisabeth de Wael en haar zoon Henric Wouterssoen van Broecheven bij goed Ten Vernhout is geweest, is nog niet geheel duidelijk en zal nader onderzoek vergen.

Voorlopige conclusie

In tegenstelling tot mijn eerdere (werk)hypothese dat de Leidse tak van Brouchoven zou afstammen van Gerard van Broecheven, wiens zoon Henric trouwde met Katharina van Zonne, vermoed ik nu dat de Leidse tak afstamt van Henricus Wouter van Broecheven, die trouwde met Margareta Back van den Molengrave. Zijn zoon Wouter trouwde met Jonkvrouw Elisabeth de Wael.

Er zijn namelijk verbanden met de families Van Beerze (via de Wael) en Van den Dijk (via Lysscap en Valant), die allen exact hetzelfde wapen voeren als de Leidse Van Brouchovens, t.w. drie gouden drielingsbalken op zwart en een gaande leeuw van rood op goud. Het wapen Back in het tweede kwartier zou kunnen worden verklaard door de moederlijke lijn Back van den Molengrave.

In Den Bosch op de Hooge Steenweg 1 in huis 'De Gaper' woont rond 1560 Anna Gijsbert Gerard Adriaan van Broecheven, getrouwd met wijnkoper Jacob van Casteren. Men vermoedt dat deze Anna afstamt van de Gielis-tak van Broecheven, maar gezien de naam Adriaan van haar overgrootvader waag ik dat te betwijfelen, deze naam komt daar niet voor. Gerard Adriaan Van Broeckhoven werd geboren ca 1470, trouwde met N.N.(geb.ca 1470) met als zoon Gijsbert Gerard Adriaan (geb. 1500). Deze trouwde met Elisabeth Hessel Van Gameren (geb.ca 1505). Hun dochter is Anna Gijsbertsdr Van Broeckhoven (geb.1530), die trouwde met (1) Jacob Van Casteren (geb. ca 1530) en (2) Clemens Adriaensz Van Bardwijk.³¹ Adriaan zou dus geboren kunnen zijn rond 1440 en zou in theorie vader kunnen zijn van Dirck Adriaensz, de grootvader van Foy van Brouchoven.

Ik ga vooralsnog op zoek naar een Aert, Adriaen, Arnoldus of daarop gelijkend die zoon van Henric Wouter van Broecheven geweest zou kunnen zijn en vader van Dirck Adriaensz van Brouchoven te Haarlem en Leiden.

Wordt vervolgd...

H.L. van Broekhoven
Schiedam, 6 september 2014

²⁹ Willy Ivits, Gemerts Heem, GH-1987-02, Genealogie De Jegher te Gemert, p.57

³⁰ H.J.A. Van Son, het geslacht van Broecheven, eertijds Van Son, Nederlandse Leeuw 1935, p.3

³¹ www.zwiebelfam.nl